

HUMANIZEM

=idejno in literarno gibanje

Razmere v poznem srednjem veku

- kolonialna osvajanja, iznajdba tiska, širjenje knjig
- napredek blagovno-denarnega gospodarstva
- posledica: duhovne, družbene, kulturne, gospodarske spremembe
- kriza fevdalizma
- večanje moči meščanstva
  - zavračanje cerkvene dogmatike
  - razum, lastno mišljenje – poudarek
  - vzor: antični književniki, filozofi, umetniki
- v ospredje zanimanja namesto boga stopi človek

Začetek širjenja: 15. stoletje, Italija

- ni enotne italijanske države
- pomembne države: vojvodina Milano, republika Benetke, Genova in Firenze, cerkvena država v Rimu, neapeljska kraljevina
- visoka stopnja gospodarskega in političnega razvoja na severu Apeninskega polotoka
- evropska trgovska zveza z Orientom
- razmah obrti (italijanska svila), trgovine, bančništva

Vzroki za pojav humanizma

- družbena kriza
- vzpon moči meščanstva
- študij antičnih avtorjev
  - preučevanje antične literature in filozofije (Platon, Aristotel)

Meceni

- bogati meščani v italijanskih mestnih državah imajo tudi politično oblast
  - težnja po bogastvu, uspehu, slavi
- naklonjeni uživanju umetnin in izobrazbi → da bi si povečali ugled, so podpirali nadarjene pesnike in umetnike
- Medičejci
  - plemiška družina iz Firenc
  - podporniki znanosti in umetnosti
  - ustanavljali posvetne knjižnice, vseučilišča
- denar pripomore k širjenju humanizma

PREDSTAVNIKI HUMANIZMA

Značilnosti njihovega delovanja

- latinski in ljudski jezik
- humanistični krožki
- proučevanje del antičnih filozofov
- zanimanje za zgodovino
- ustanavljali knjižnice, gimnazije in akademije
- nove metode: poizkus, opazovanje

Humanizem v književnosti

- najpomembnejša začetnika humanizma: Francesco Petrarca in Giovanni Boccaccio
    - pisala v domačem jeziku
    - postavila temelje italijanskemu knjižnemu jeziku in književnosti
  - Francesco Petrarca
    - pesnik, v številnih sonetih opeval svojo ljubezen Lavro
    - prizadeval si je za ponovno rojstvo antike (njegov zgled)
  - Giovanni Boccaccio
    - zbirka novel Dekameron (življenje firenške družbe)
- preko konstanškega in baselskega koncila se je humanizem razširil tudi v Francijo, Španijo, Anglijo ...
- Erazem Rotterdamski
    - satira Hvalnica norosti (norčevanje iz pokvarjenih, nevednih duhovnikov)
    - graja papeštva, razmer v cerkvi
    - proti ošabnosti plemstva, vojni
    - zavzemanje za strpno krščanstvo
  - Miguel de Cervantes
    - roman Don Kihot (prikazal viteza kot nosilca starošpanskih vrlin in idealizma)
    - španski pesnik in pisatelj
  - William Shakespeare
    - angleška književnost 16. stoletja
    - drame: Hamlet, Macbeth, Kralj Lear, Othello ... (prikaz silovitosti človeške strasti)
  - Francois Rabelais
    - roman o velikanu Gargantui in njegovem sinu Pantagruelu (duhovito smešil fevdalno družbo)
    - francoski humanist

Humanizem v znanosti

- Nikolaj Kopernik: heliocentrična teorija
  - poljski astronom
  - Zemlja je le planet, ki skupaj z drugimi planeti kroži okrog Sonca (dotedanje predstave: zemlja središče vesolja)
- Galileo Galilei
  - izumil teleskop, odkril nove zvezde, zakon prostega pada
  - potrdil trditve Kopernika in Bruna, da se vesolje razprostira v neskončnost
  - cerkev ga je veliko let preganjala, zato je preklical nauke
  - »In vendar se vrti.«
- Giordano Bruno
  - razglasil je, da je svet neskončen, naš sončni sistem pa je le eden izmed številnih, ki ves čas nastajajo in izginjajo, trdil, da so na planetih živa bitja, popolnejša kot človek
  - hud odpor cerkve → postavljen pred inkvizicijo, sežgan na grmadi
- Paracelsus: naravoslovec in zdravnik
- Leonardo da Vinci
  - slikar, kipar, arhitekt in inženir
  - študije – narava temelji na matematičnih zakonih
  - Vitruvijski moški, Zadnja večerja, Mona Lisa ...
- Gerhard Mercator: novi zemljevidi, prvi sodobni atlas
- Martin Behaim: prvi globus sveta
- Johannes Kepler: gibanje Zemlje okrog Sonca po elipsi
- Issac Newton : zakon gravitacije, privlačnost nebesnih teles
- Andreas Vesalius: O delovanju človeškega telesa (anatomija človeškega telesa)

Humanistični misleci

- razvoj različnih socialnih in političnih teorij
- Niccolo Machiavelli: Vladar (Il Principe)

- preučevanje politične problematike tedanjega časa
- izrazil meščanske težnje po združitvi Italije – za to bi bodoči vladar lahko uporabil vsakršno sredstvo, če bi bilo potrebno (tudi uboje, laži, prevare) → cilj (država) opravičuje sredstva

mislece so zanimali tudi socialni problemi, ki so nastali ob začetkih razpadanja fevdalizma

- Thomas More: Utopija
  - kritika tedanjega družbenega stanja v Angliji
  - Utopija – vprašanje o možnosti sodelovanja morale in politike
  - vzročna država na otoku Utopija, kjer ni zasebne lastnine, denarja, vsi ljudje morajo delati, se izobraževati, cilj je naravno življenje, ki ga vodi razum
  - najprej zaprt, nato usmrčen kot veleizdajalec
- Tommaso Campanella: Država sonca
  - zavzemal za odpravo zasebne lastnine
  - državljanom države sonca predpisal strog dnevni red, vse življenje do potankosti

RENEANSANSA

= preporod/ponovno rojstvo, oživitev antične kulture

RENEANSANSA V ITALIJI

- obdobji v razvoju italijanske renesanse:
  1. zgodnja renesansa, 14. – 15. stoletje
  2. pozna renesansa, 16. stoletje (vrh)

Arhitektura

- ne prevladuje več gradnja cerkva → posvetne zgradbe
- renesančne stavbe delujejo preprosto, skladno, so simetrične
- novosti: polkrožni loki, stebri z antičnimi kapiteli
- dvorišča s stebri, vodnjaki

Arhitekturni dosežki

- cerkev Sv. Petra v Rimu
  - papež Julij II. se je odločil cerkev radikalno prezidati
  - arhitekt, ki naj bi prenovil cerkev: Bramante, renesančni stavbar in slikar
- poslikava stropa v Sikstinski kapeli
  - Michelangelo
  - freske, kjer Kristus izreka sodbo nad množico golih ljudi z različnimi čustvenimi izrazi
- slikar in arhitekt Rafael: freske v reprezentančnih sobanah vatikanske palače

Slikarstvo in kiparstvo

realizem, natančno in znanstveno opazovanje narave, težnje k natančnemu prikazovanju narave in človeškega telesa

- Leonardo da Vinci
- Michelangelo Buonarroti: kip Davida, poslikava Sikstinske kapele, kip Pieta (Marija z mrtvim Jezusom v naročju)
- Botticelli: Primavera (Pomlad), Rojstvo Venere
- Rafaela Santi: portreti Madon
- Tizian

RENEANSANSA ZUNAJ ITALIJE

- Nizozemska (slikarji):
  - Jan van Eyck
  - Pieter Bruegel: Flamski pregovori
  - Hieronymus Bosch: Vrt naslad

- Francija
  - vladar Franc I. – z gledovanje po italijanski kulturi
  - Louvre (dvorec francoskega kralja v Parizu) – grajen v renesančnem slogu
  - Jean Fouquet (slikar)
- nemška umetnost: Albrecht Dürer, Hans Holbein
- španska arhitektura: El Escorial (dvorec španskega kralja Filipa II.)

Manierizem

- visoka renesansa preide v manierizem
- odmik od slogovnih načel renesanse
- predstavniki:
  - Tintoretto: Reševanje trupla sv. Marka
  - El Greco: Smrtni boj trojanskega svečenika Laokoonta in njegovih sinov
  - Giuseppe Arcimboldi: Cesar Rudolf II. kot Vertumnus, bog jeseni

IZOBRAZBA IN TISK, ŠIRJENJE PISMENOSTI

- papir se je v Evropi uveljavil v 13. stoletju
  - bolj prožen in cenovno dostopnejši (proti pergamentu)
  - omogočil širjenje pismenosti
- vse večje potrebe po zapisani besedi (dokumenti, literarna dela)
- pozni srednji vek: na papir tiskajo s pomočjo lesenih šablon, premazanih s črnilom - nekakovosten tisk
- Johann Gutenberg: iznajdba tiska s premičnimi kovinskimi črkami (sredina 15. stoletja)
  - prva knjiga iz tiskarne J. Gutenberga je bilo Sveto pismo v nemškem prevodu (1456)
- posledice: razmah tiska, nove oblike pisane besede
- tiskanje knjig z različno vsebino (verske, znanstvene, kronike, koledarji, romani, pesniške zbirke)
- pojavijo se listi z novicami
  - predhodniki časopisov
  - razširijo se propagandna besedila, letaki (širjenje različnih idej)
- knjige so najprej prodajali tiskarji, nato še trgovci, potujoči kramarji (predvsem na sejmi)

Izobraževanje

- tisk sledi povečani potrebi po izobrazbi in pismenosti v 16. stoletju
- humanizem med meščanstvom spodbudil izobraževanje na različnih področjih
- vladarji zahtevajo izobraževanje dvorjanov (učinkovito vodenje države možno le z izobraženimi)
- izobraževanje spodbujajo verska reformna gibanja (vsak človek mora znati sam brati Biblijo)
- šole:
  - najprej šole pri samostanih in stolnih/vidnejših župnijskih šolah (višji sloji)
  - pozneje še šole v mestih in zasebne šole
- univerze
  - prve so se v zahodni Evropi razvile v 11. stoletju
  - namenjene izobrazbi duhovnikov, menihov
  - poučevali so 7 svobodnih znanosti na nižji stopnji, na višji pa medicino, cerkveno upravo in teologijo
  - trdno organizirane združbe (skupnosti) študentov in učiteljev s samoupravo in široko avtonomijo (niso bile pod mestno oblastjo)
  - humanizem in renesansa prineseta spremembe (novi učni programi, predmeti)

